

«Det er noe hult i den brede dugnaden mot 'polarisering'.»

MARTIN GEDDE-DAHL → SIDE 4



Norske forskere jakter på en vaksine mot all influensa.

REPORTASJE → SIDE 16-18

M

MORGENBLADET

KR 59,-
6.-12. MARS
2020
ÅRGANG 201
NR.10

EN UAVHENGIG UKEAVIS OM POLITIKK, KULTUR OG FORSKNING

MORGENDAGENS TANKER I DAG

GÅR OVER LIK ETTER FUGLEFOTO

En sjelden ugle har skapt intens debatt på en kirkegård i Skien.

REPORTASJE → 32-39



Åpne porter

TYRKIA Erdogan realiserer europeiske politikeres verste mareritt, skriver Simen Ekern.

Det er vanskelig å ikke bli opprørt av det som foregår langs EUs grense nå, men den som er overrasket av at det hender, har lukket øynene med vilje. Da Tyrkias president Recep Tayyip Erdogan sist lørdag annonserte at han hadde «åpnet dørene» for flyktninger som vil til Europa, gjorde han bare det europeiske ledere har fryktet siden de skrev under på den omstridte flyktningavtalen med Tyrkia for fire år siden. Seks milliarder euro skulle Tyrkias myndigheter få for å holde flyktningene unna Europa. Samtidig lå det implisitt i avtalen at den ikke var varig. Erdogan gjorde det klart at han kan skru av og på «flyktningstrømmen» som det passer ham, og det har han med jevne mellomrom minnet sine europeiske kolleger om. [...] Han vet at det finnes europeiske politikere som er villige til å akseptere både menneskerettighetsbrudd i Tyrkia, tyrkisk boring etter olje i kypriotisk farvann eller større pengeoverføringer til Erdogans regime for å slippe en ny krise.

Les mer på side 14

ILLUSTRASJON: MORGENBLADET; KILDER: GETTY IMAGES OG WIKIMEDIA COMMONS

DET VI TROR VI VET OM AUTISME- SPEKTERET

DOKUMENTAR SIDE 8-13

«en vakker, variert og opprørende oppsummering av kvinners liv i dag»
BT

womøn

EN FILM AV ANASTASIA MIKOVA
OG YANN ARTHUS-BERTRAND

PÅ KINO FRA 6. MARS

WINNER AV PUBLIKUMSPRISEN BIFF 2019
MOISTRA INTERNAZIONALE D'ARTE CINEMATOGRAFICA LA BIENNALE DI VENEZIA 2019
Official Selection

europafilm as

740707174000016

AKTUELT DOKUMENTAR

Vaksinemotstandere, populærkultur og en trøblete diagnosehistorie har preget bildet av mennesker på autismespekteret. Nå vil en ny generasjon autister sette fordommer på prøve.

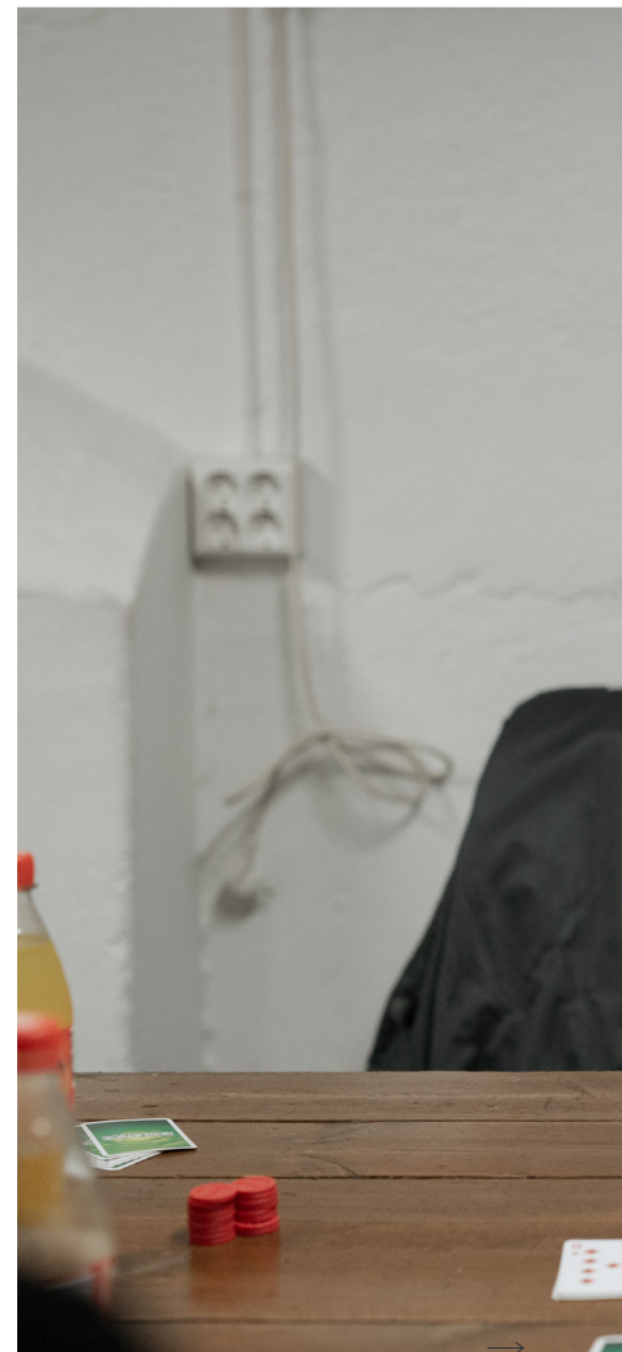
ELINE LUND FJÆREN (TEKST)
SOFIE AMALIE KLOUGART OG
HANNE MARIE LENTH SOLBØ (FOTO)
OSLO OG KRISTIANSAND



Hele spekteret

Spill og pizza:

En gang i måneden samles unge voksne med autismespekterdiagnoser på Jegersberg gård utenfor Kristiansand sentrum. En av dem er Thea Elisabet Jakobsen, som spiller brettspillet Sequence med venninnen Benedikte.



en særlig betent scene fra filmklassikeren *Rain Man* (1988) kjører brødrene Charlie og Raymond fra Ohio til Los Angeles. Sistnevnte, en mann på autismespekteret, spilt av Dustin Hoffman, medgir at han har gått tom for undertøy på reisen. Raymond nekter å ikle seg lillebrorens ekstrapar – selv kjøper han kun bokser i hjembyen, på storkjeden Kmart. Han insisterer og gjentar: «Kmart i Cincinnati, 400 Oak Street.»

For Charlie (Tom Cruise), den selvsentrerte – og såkalt nevrotypiske – lillebroren, fremstår det hele som en bagatell. Undertøy er vel undertøy, roper han, uten å nå frem. Raymond bare gjentar og gjentar navnet på butikken. Reglene for ordinær kommunikasjon ser ikke lenger ut til å gjelde: «I think this autism is a bunch of shit», sier Charlie, som bråbrems og haster ut av bilen i frustrasjon: «Du kan ikke fortelle meg at du ikke finnes der inne et sted.»

Representasjon og fordommer. Få diagnoser har vært gjenstand for like mye tolkning, spekulasjon og utvidelse som autismen. «Kanskje noen tror at vi er som *Rain Man* alle sammen?» skrev Paul Omar Lervåg, som selv har Asperger syndrom, i en ytring på NRK på sensommeren i fjor. Siden 1988 har den populærkulturelle interessen for mennesker på autismespekteret holdt seg varm og mer til, parallelt med en betydelig økning i antall diagnoser. Særlig de siste årene har tv-serier som Netflix' *Atypical*, CBS-serien *The Big Bang Theory* og dansk-svenske *Broen* bidratt til det paradoksale bildet av autister som både unike (de er annerledes) og *mainstream* (de er overalt) til samme tid. Det nevrologiske mangfoldet er omsider – og i økende grad – blitt synlig, både i statistikken, politikken og kulturen.

Men med økt representasjon har også fordommer, frykt og desinformasjon fått grobunn. Ideen om en potensiell autismeepidemi ga oppslutning til vaksinemotstandere på slutten av nittitallet, en seiglivet teori som fortsatt har feste i enkelte miljøer. Flere fremstillinger på film og tv har bidratt til økt bevissthet og fascinasjon, men samtidig gitt liv til stereotyper og myter.

Ikke en robot. Det var imidlertid Kari Jaquesson som fikk Paul Omar Lervåg til å skrive et innlegg til NRK i fjor, etter at fitnessinstruktøren uttalte seg på Twitter om Greta Thunbergs troverdighet som klimaaktivist med Asperger. I kommentaren fra august skrev Jaquesson: «Det er ikke Thunberg jeg kritiserer, men de som utnytter henne. Hun er en robot, som andre med samme diagnose en tendens til å fikse.» En måned senere fulgte hun opp kritikken, og omtalte Thunberg som et «veldig uattraktivt barn».

– Jeg ble ganske irritert, for å være helt ærlig, sier Lervåg.

I kjellerpuben Uglebo på Universitetet i Oslo er det mørkt og nesten tomt – på fredager er puben stengt frem til klokken 18. Lervåg, som er blant de interne på huset, slipper oss inn i lokallet hvor kun noen få studenter sitter samlet i en bås, og byr oss på kaffe. Selv er han nordiskstudent med spesialisering i retorikk på tredje året, en interesse han gjør rede for i kronikken på NRKs nettsider: «Mitt daglige strev med å kommunisere og forstå folk endte opp med å bli noe jeg brenner for akademisk.»

– Det som er problemet med det Kari Jaquesson skrev, er at hun umyndiggjør personer i kraft av at de har Asperger syndrom, og kommer med flere antagelser om hva folk på autismespekteret kan og ikke kan. Men ingen av dem var særlig presise, sier han. →





Når man sliter med å plukke opp de sosiale signalene automatisk, så tvinges man til å ha et mer aktivt forhold til dem.

PAUL OMAR LERVÅG, STUDENT I NORDISKE STUDIER



UAKTUELL FILM

➔ *Rain Man* er en amerikansk spillefilm fra 1988, med Tom Cruise og Dustin Hoffman i hovedrollene. Karakteren Raymond er inspirert av den autistiske savanten Kim Peek.

➔ Filmen førte til en dramatisk økning i antall autismediagnoser verden over. Fenomenet kalles for «*Rain Man*-effekten».

Et spekter. Asperger syndrom befinner seg i den «mildere» enden av autismespekteret, der tilstandens trekk sameksisterer med normal eller over gjennomsnittlig intelligens, og ingen uttalt språkforsinkelse. Navnet på diagnosen stammer fra Hans Asperger, den østerrikske barnelegen som i 1930- og 40-årene arbeidet med en gruppe sosialt klønete, bråmodne og rutineorienterte barn – hans «små professorer».

Ifølge boken *Neurotribes: The Legacy of Autism and the Future of Neurodiversity* (Steve Silberman, 2015) ble autisme anerkjent på to kontinenter samtidig – av Asperger i Wien, men også av barnelegen Leo Kanner, som i 1943 publiserte et skriv om kurios oppførsel hos elleve barn på sykehuset John Hopkins i Baltimore. Både Kanner og Asperger benyttet ordet «autisme» – fra det greske ordet for «selv», *autos*: Barna de behandlet viste en tendens til å trekke seg tilbake og inn i egne, private univers.

Men der Kanners pasienter knapt hadde språk og var sterkt hjelpetrengende, hadde Aspergers pasienter ulike funksjonsnivåer – flere hadde evner utenom det normale, en gruppe Asperger selv fattet særlig interesse for.

Kanner utviklet feltet for barnepsykiatri i USA, og ble i løpet av de neste førti årene verdenskjent for dokumentet der han klassifiserer autisme som en undergruppe av barneschizofreni. Kanners smale definisjon av autisme fikk lenge stå uimotsagt – Hans Asperger ble ignorert og glemt utenfor Europa frem sin til død i 1980. Først året etter,

da den britiske psykiateren Lorna Wing tok frem Aspergers arbeid med intelligente, autistiske barn på nytt, ble han for psykiatrifeltet et kjent navn. Wing foreslo – med utgangspunkt i Aspergers funn – at autisme i virkeligheten består av et spektrum eller kontinuum.

En «triade av funksjonsnedsettelse» – i samspill, kommunikasjon og forestillingsevne – preger alle manifestasjoner av autisme, mente Wing. Barna (og voksne) med minst behov for hjelp og oppfølging, ga hun betegnelsen Asperger syndrom – en tilstand som kan dreie seg om vanskeligheter med sosialt samspill, intense særinteresser og behov for repetisjon.

Øyekontakt og hodetelefoner. – Av og til kan vi med Asperger være sosialt klønete eller overse signaler som for andre er åpenbare. Men når man sliter med å plukke opp de sosiale signalene automatisk, så tvinges man til å ha et mer aktivt forhold til dem. Da legger man kanskje mer merke til normene, og tar dem ikke for gitt, forteller Lervåg.

I et innlegg publisert på Instagram i høst beskriver Greta Thunberg noe av det samme: «Jeg har Asperger syndrom, og det betyr at jeg av og til er litt annerledes enn normen [...] Jeg er ikke åpen om min diagnose for å 'gjemme' meg bak den, men fordi jeg vet at mange uopplyste mennesker fortsatt ser på det som en 'sykdom' eller noe negativt.» I samme billedtekst har Thunberg oppført emneknaggene #aspiepower og #neurodiverse.



FOTO: I ORIENTLIG EYE

AUTISMESPEKTERDIAGNOSER (ASD)

➔ Autisme er en gjennomgripende utviklingsforstyrrelse som kjennetegnes av kvalitative avvik i forhold til: 1) gjensidig sosial interaksjon, 2) kommunikasjon og språk, og 3) et begrenset og repeterende mønster av aktiviteter og interesser.

➔ Utviklingsforløp og alvorlighetsgrad av kjernesymptomene og omfang av assosierte vansker varierer sterkt fra individ til individ. Det er derfor vanlig å snakke om autismespekterdiagnoser (ASD), hvor spekteret består av 5–6 undergrupper.

➔ De vanligste er barneautisme og Asperger syndrom. Asperger syndrom befinner seg i den «milde» enden av spekteret, der tilstandens trekk sameksisterer med normal eller over gjennomsnittlig intelligens, og ingen uttalt språkforsinkelse.

➔ Andelen barn som får autismediagnoser har økt betraktelig i alle høyinntektsland siden 1980-tallet. Hovedårsaken er at diagnosekriteriene er blitt endret.

➔ I Norge har 0,7 prosent av alle barn fått en autismediagnose ved åtte års alder. Tallene er basert på helseregistre og gir ikke nødvendigvis informasjon om reell forekomst av autisme. Det er vanlig å regne at autisme opptrer i cirka 1 prosent av befolkningen.

Kilder: NevSom og NOU 2020:1.

Det var først i 1994 at Asperger syndrom ble tatt inn i de amerikanske diagnosemanualene, for senere å bli fjernet og erstattet med sekkebetegnelsen «autismespekterforstyrrelser» i 2013. Endringen er fortsatt kontroversiell: For enkelte autister er Asperger mer enn bare en diagnose. Siden 1990-tallet har betegnelsen fungert som kulturell identitet for mennesker på spekteret – mange føler på stolthet og fellesskap knyttet til begreper som *aspie*, og til å være noe annet enn nevrotypisk.

På Reddit, et av verdens største nettsamfunn, har diskusjonsgruppen for mennesker med Asperger over 70 000 medlemmer. I gruppen diskuteres alt fra problemer med dating til kvaliteten på støykansellerende hodetelefoner. En mindre gruppe kalt «aspiememes» har 20 000 medlemmer – her deles memer som iscenesetter daglige utfordringer knyttet til å ha Asperger. Et bilde av en mann som peker mens han smiler triumferende, har påskriften: «Hvis tekstmeldingene dine inneholder fotnoter, så er du kanskje på spekteret.» Et annet innlegg består av en egenkomponert musikkvideo om å holde øyekontakt («The Eye Contact Song»).

Thunberg tilhører generasjonen som har brakt autisme ut av sensasjonelle fremstillinger som *Rain Man*, og inn i den kulturelle bevisstheten som noe virkelig. Autismeforkjempere er fortsatt en ny kategori: I stedet for å se til forskningen for årsaker til den såkalte «autismeepidemien», argumenterer den selvtilurte nevromangfoldbevegelsen for at *samfunnet* må endre seg, ikke autistiske mennesker. Vi er selvstendige tenkere, sier Lervåg, ikke «roboter» som blindt lar seg manipulere, slik Jaquesson og andre Thunberg-kritikere ymtet om.

– Aspergere er ikke naive folk – tvert imot. Grunnen til at slike holdninger kan fortsette å eksistere, er jo at folk ikke har nok kunnskap om Asperger og autisme generelt.

En etterlengtet NOU. En norsk utredning av dagens situasjon for mennesker på autismespekteret tegner et lignende bilde. 6. februar i år kom NOU 2020:1 «Tjenester til personer med autismespekterforstyrrelser og til personer med Tourettes syndrom». Bare én gang tidligere er et offentlig utvalg blitt oppnevnt for å utrede tjenestetilbud for mennesker på autismespekteret. Det første utvalget, som ble ledet av fylkesmann Knut Korsæth, leverte sin utredning i desember

1989. En ny utredning har lenge vært etterspurt fra interesseorganisasjoner som Autismeforeningen i Norge.

Utvalgets leder, advokat Kari Paulsrud, sier det er tydelig at dagens tjenestetilbud er mangelfulle.

– Vi har jo møtt på mange gode tjenester og dyktige fagfolk, men det mangler et sammenhengende system. Det kan være at man er blitt flinkere til å fange opp barn med autisme tidligere, og at de får en diagnose, men det skorter på tilbud etter det.

Andelen barn som får diagnoser på autismespekteret, har økt betraktelig i alle høyinntektsland siden 1980-tallet, hovedsakelig på grunn av en utvidelse av diagnosekriteriene. I Norge har 0,7 prosent av alle barn fått en autismediagnose ved åtte års alder, ifølge NOU-en. Metodene for kartlegging er imidlertid usikre. Tilsvarende tall for andre land er «adskillig høyere».

Utilstrekkelig oppfølging, lav kunnskap og mangel på samarbeidsrutiner mellom helsetilbudene er realitetene mange familier med barn på autismespekteret møter, ifølge utvalget. Kvaliteten på tjenester varierer fra kommune til kommune. Mange på autismespekteret står dessuten utenfor arbeidsmarkedet: Nav har over flere år meldt om en «markant økning» i antall personer med Asperger som søker bistand.

– Når de starter på skolen, er det mange som ikke opplever en god overgang, eller som får tilrettelegging i skolen. Mye avhenger av enkeltpersoner i hjelpeapparatet, mer enn at det finnes systemer, sier Paulsrud.

Utvalget har fått innspill om at mange personer med autisme opplever at deres kompetanse og arbeidskapasitet «forblir uforløst og ubenyttet i møte med arbeidslivet», står det i den ferske utredningen.

Det nye arbeidslivet. Blant de mest brukte ordene i stillingsannonser på portaler som finn.no finner man ord som «utadvendt» og «fleksibel». De siste årene har omleggingen fra cellekontorer til åpne landskap, eller til såkalte «aktivitetsbaserte» kontorer med ideologiske tiltak som *clean desk* og *free seating* – arbeidslandskap der ingen har faste plasser – forandret hvordan arbeidslivet organiseres. Det legges mer vekt på samarbeid og deling, og krav om sosial kompetanse på arbeidsplassen ser ut til å ha økt.

– Når alle arbeidsplasser krever at man skal være utadvendt, føler jeg at man skyver unna mange som kan gjøre en god jobb, sier Jan Kristian Haugland. Han er én av 29 konsulenter i IT-selskapet Unicus, et selskap som kun ansetter mennesker med Asperger syndrom.

Høy utdanning: Jan Kristian Haugland, som har doktorgrad i matematikk og mastergrad i informatikk, har slitt med å få seg jobb.



I selskapets lokaler på Lysaker utenfor Oslo sitter om lag ti menn og arbeider konsentrert, både i åpent landskap og på egne cellekontorer. Noen er ute på oppdrag for selskaper som DNB og Nordea, og ved en tom pult er en stasjonær datamaskin dekorert med små badeender. Haugland, som både har doktorgrad i matematikk fra Oxford og en mastergrad i informatikk fra Universitetet i Bergen, har jobbet her siden 2013 – kort tid etter at han ble diagnostisert med Asperger syndrom.

– Våren 2012 fikk jeg en ganske sterk mistanke, og gikk til fastlegen og ble diagnostisert. Da falt mye på plass, for jeg har ofte følt at jeg var ganske annerledes, uten at jeg kunne sette fingeren på det. Og det at jeg har en høy utdanning, men likevel har hatt problemer med å få jobb, det er jo noe av det jeg har lurt mye på, forteller han.



Utfordrende situasjoner: Knut Åge Hofseth, en av 29 konsulenter i IT-selskapet Unicus, opplever jobbintervjusituasjonen som utfordrende.

En perfekt match. Selskapet har eksistert siden 2009, og er en del av det norske holdingselskapet Ferds portefølje av investeringer i sosialt entreprenørskap. På selskapets nettsider fremheves det at personer med Asperger ofte har «egenskaper som gjør dem til 'the perfect match for software testing'». Christian Ursin-Holm, daglig leder i Unicus, peker på egenskaper som nøyaktighet, evne til å fokusere over lengre tid og til å tenke systematisk.

– De fleste av våre ansatte har høyere utdanning innenfor informatikk, spillteknologi eller lignende. Likevel sliter alle med å få seg jobb.

Noen er autodidakter og har ikke klart å fullføre studier, forteller Ursin-Holm. Han tror universitetene, i likhet med arbeidslivet, er blitt mer sosiale og gruppeorienterte de siste årene.

– Da jeg studerte, kunne man sitte i et hjørne av lesesalen og studere i fire år uten å snakke med et eneste menneske. Nå må man ha gruppeinnleveringer, obligatoriske kollokviegrupper og den slags. For dem som sliter med den sosiale interaksjonen, kan også studiene bli en utfordring.

En av de ferskeste med fast ansettelse på huset er 35 år gamle Knut Åge Hofseth. Han har bachelor både i engelskspråklig litteratur og som dataingeniør, og vil gjerne ha en arbeidshverdag som byr på mye forskjellig, forteller han, så lenge rammeverket er strukturert. For ham er det selve jobbintervjuet som utgjør det største problemet.

– Å komme på jobbintervju er stressende for de aller fleste, men for meg blir det nesten for mye. Det å skulle selge meg selv og pynte på ting byr meg litt imot. Jeg forsøker å være saklig når det gjelder hva jeg kan bidra med, mine styrker og svakheter. Å skryte føles som å lyve, og det er enda verre, sier han.

– Jeg opplever at arbeidsgivere mener at jeg forsøker å snakke meg ned, heller enn opp. Det gjør nok at jeg ikke skiller meg ut på en positiv måte sammenlignet med andre søkere. →

Sånne som meg blir på en måte usynlige. Ser man på hva stereotypien er, så er du enten et eksentrisk geni som Rain Man, eller så er du han gutten i klassen som sier upassende ting og mangler sosiale antenner.

LASSE GAUTESTAD,
FOTOGRAF OG VIDEOPRODUSENT

Enkle tilpasninger. For Ursin-Holm er det viktig å kommunisere så direkte som mulig med de ansatte. Han mener det er lite som skal til for at også andre arbeidsplasser kan tilrettelegge for mer nevromangfold. Når hans egne ansatte for eksempel leies ut til storkonserner som DNB, hvor det praktiseres *free seating*, ber han om fast plass for dem som opplever det som stressende.

– Det er sånne enkle tilpasninger som ikke koster all verden. En annen utfordring med åpent landskap er at mange med Asperger får sterke sensorinstrykk. Vi prøver derfor å unngå å plassere de ansatte i nærheten av typiske trafikkpunkter, som kaffemaskiner og så videre, sier han.

– Selv om det er mye snakk om mangfold nå, og det tenker jeg stort sett er bra, så er det nok en del som er mer opptatt av å telle mangfold enn å gjøre noe med det. Alle skal ha sin egen bærekraftssjef og sånt nå, men om det gjør så mye for mangfoldet, er jeg usikker på.

I NOU 2020:1 har utvalget funnet at tilbud for mestring og sosiale aktiviteter er flere og gode, men at de imidlertid kommer «på bakgrunn av private initiativ og er personavhengig. Dette gjør tilbudene sårbare». Familie og pårørendes uformelle innsats er «i sum tilsvarende den offentlige innsatsen i de kommunale helse- og omsorgstjenestene».

Brettspill og hester. I underetasjen av en stall utenfor Kristiansand sentrum sitter et tyvetalls unge voksne rundt et langbord. Fra taket kan de oppmøtte høre lyden av hester som leies inn på betonggulvet. I regi av Autismeforeningen samles unge mennesker på autismspekteret én gang i måneden på Jegersberg gård, for å spille både brett- og videospill, og for å spise

pizza. For mange er kveldene en av få sosiale aktiviteter på kalenderen.

Utenfor er det storm og regn. En av de oppmøtte, Lasse Gautestad, er 33 år og jobber som fotograf og videoprodusent. Opprinnelig deltok han på brettspillkveldene kun som støttekontakt for en annen deltager, Scott Drangsholt – sønnen av Autismeforeningens leder, Annette. Gautestad og Drangsholt var en god match: sammen dro de på fuglekikketurer, spilte dataspill og laget mat. Da de i fellesskap lyttet til en podkast der Steve Silberman – forfatteren av den allerede nevnte boken *Neurotribes* fra 2015 – var gjest, ble Gautestads mistanke om at han selv hadde autistiske trekk forsterket. Like fullt ble han overrasket da han fikk en diagnose.

– Jeg trodde at jeg bare hadde noen trekk, ikke Asperger. Men på sikt var det en lettelse. Du går på en måte rundt og tenker at ditt indre liv er ganske likt alle andres, så når det er ting du plutselig ikke får til, er det lett å angripe seg selv. Jeg ventet bare på at jeg skulle bli normal. Nå vet jeg at jeg har andre behov, sier han.

Fordelen med å ha Asperger, slik Gautestad ser det, er evnen til å fordype seg i noe, «gå skikkelig inn i ting og konsentrere seg». Selv har han en bachelorgrad i japansk, som han fullførte etter en lang periode med angst og depresjon – vanlige tilleggsdiagnoser for personer på spekteret, særlig for udiagnostiserte.

Gautestad prøver å omfavne det eksentriske, forteller han, men ofte er det vanskelig – spesielt når man ønsker å bli akseptert og leve normalt. Han beskriver seg selv som en «nerdete innendørsfyr».

– Noen ganger, i sosiale situasjoner, så vet jeg ikke hva jeg skal si. Det er mye lettere å bable i vei



Flest gutter: Blant de oppmøtte på Jegersberg gård i Kristiansand, er flest menn. Sannsynligheten for å få en autismediagnose er hele fire ganger så høy for gutter enn for jenter. Mye tyder på at jenter med autisme blir sent oppdaget og henvist.

Vi kan være litt mer sosiale enn hva guttene er. Eller som jeg pleier å si, så later vi som om vi er mer sosiale enn det guttene er.

THEA



om ting jeg har tenkt på de siste dagene, som er veldig spesifikt. Ofte blir jeg sittende stille og føle meg utilpass. Jeg vet ikke om noen løsning på det.

– Har du inntrykk av at folk du møter, kan mye om autisme?

– Nei. Spekteret er så stort, og det er nesten utelukkende de mest alvorlige tilfellene folk kjenner til. Sånne som meg blir på en måte usynlige. Ser man på hva stereotypien er, så er du enten et eksentrisk geni, som *Rain Man*, eller så er du han gutten i klassen som sier upassende ting og mangler sosiale antenner, sier han.

Færre jenter. Blant de oppmøtte på Jegersberg er flest menn, med unntak av to unge kvinner og deres mødre, som sitter for seg selv på enden av langbordet. De drikker cola og spiller brettspillet Sequence. Både Thea og Benedikte ble diagnostisert med Asperger i attenårsalderen, etter å ha fått flere feildiagnoser gjennom oppveksten.

– Det er ikke så lett å oppdage jenter med autisme. De er gjerne stille og sjenerte, gjør ikke noe galt, sier Benediktes mor.

De store kjønnsforskjellene i forekomsten av autisme har lenge vært kjent: Sannsynligheten for å få en autismediagnose er hele fire ganger så høy for gutter enn for jenter. I tillegg blir jenter på autismspekteret oppdaget senere i livet, viser den ferske NOU-en. En mulig forklaring, ifølge utvalget, kan være at jenter med autisme har «mindre rigid og gjentakende adferd, færre ualminnelige særinteresser og viser mer sosial adferd enn gutter med autisme».

– Vi kan være litt mer sosiale enn hva guttene er. Eller som jeg pleier å si, så later vi som om vi er mer sosiale enn det guttene er, sier Thea.

MGP og ishockey. Også særinteresser kan for jenter fortone seg annerledes. Thea liker å spille ishockey, for da kan hun gå med hjelm – ingen kan se henne, dessuten trenger hun ikke å snakke. Benedikte, som er særlig opptatt av Melodi Grand Prix, liker å skrive ned poengsummer og andre detaljer mens hun følger sendingen. Da MGP-finalen ble sendt på NRK for et par uker siden, ble det imidlertid krøll med stemmeavgivningen på nett – en uforutsett vending i programmet.

– Når det ikke blir som man har tenkt, eller har planlagt i hodet, så blir det kaotisk. Jeg kan jo se at det er en liten ting, men for meg blir det noe jeg går og dveler på lenge, sier Benedikte.

Mens vi snakker sammen, holder Thea blikket festet til siden, og Benedikte på sin mor. Thea husker hvordan hun som skolebarn ble plassert på gangen av lærerne, fordi hun ikke gjorde som hun ble fortalt. Mange jevnaldrende lot være å snakke med henne, forteller hun, fordi de antok at det var nytteløst. Benedikte, som også har en lillebror med autisme, har knapt vært på skolen siden hun var ti-elleve år, forteller hennes mor. Å få riktig diagnose var en lettelse.

– Jeg husker ikke hva jeg sa, men jeg husker følelsen. Hvordan forklarer man en følelse? Det følte litt som frihet, kanskje. Endelig fikk jeg et svar, forteller Benedikte.

Et neurobiologisk mangfold. Med de seneste årenes økning i antall autismediagnoser har flere uttrykt bekymring for overdiagnostisering. Hvor går egentlig skillet mellom nevrotypisk og neuroatypisk? En av de mest radikale ideene Lorna Wing la til grunn, var at autismspekteret kunne gli «umerkelig inn i eksentrisk normalitet». Samtlige autistiske trekk vil derfor også – i varierende grad – finnes hos såkalt nevrotypiske. Med sekkebetegnelsen «autismspekterforstyrrelse» ble Wings sentrale idé omgjort til diagnostisk lov.

I en artikkel publisert på nettsidene til BBC Future i 2015 lister forfatter Steve Silberman opp forskjeller mellom personer med autisme og nevrotypiske – forskjeller som utelukkende ser ut til å være språklig fundert: «Autistiske personer driver med 'stim' (selvstimulering); nevrotypiske personer fikler. Autistiske personer har 'særinteresser' og 'besettelser'; nevrotypiske har hobbyer og lidenskaper. Autistiske personer har 'sensoriske sensibiliteter'; nevrotypiske takler bare ikke polyester.»

Problemet med et slikt argument, skriver Silberman, er at det fortsatt er «et uproporsjonalt antall autistiske voksne som sliter med å få endene til å møtes økonomisk». Familier forteller at de har et desperat behov for tilgang til flere ressurser, og til bistand for å hjelpe barna med overganger til skole og arbeidsliv. Selv om antallet autismediagnoser samlet sett har økt, og man er blitt flinkere til å gjenkjenne symptomer, er det mye som tyder på at det samme ikke er tilfellet for jenter og barn med minoritetsbakgrunn.

Autisme må anerkjennes som en naturlig variasjon i det neurobiologiske mangfoldet, mener Silberman – samtidig må omgivelsene, helsetjenester, skoler og arbeidsliv innrettes på en måte som tar personer på autismspekteret og deres behov på alvor.

Humor som botemiddel. Paul Omar Lervåg mener det ville vært nyttig om samfunnet innså at det finnes flere måter å være menneske på. Det er blitt en klisje i aspergermiljøet, sier han, men det er like fullt sant: Har du møtt én med autisme, har du møtt én med autisme.

– Hvis nevromangfold hadde fått mer fokus, så ville kanskje folk blitt mer tolerante. Min frykt er likevel at et slikt fokus kan føre til stakkarsliggjøring, for noen ganger synes jeg at folk tar for mye hensyn. Men også det kan bli en kilde til komikk, sier Lervåg.

– Jeg tror at hvis vi skal fjerne spenninger, uansett om det er mellom folkegrupper, eller nevrotypiske og neuroatypiske, så er humor et godt virkemiddel. Nettopp fordi humor har en tendens til å fjerne disse spenningene naturlig.

* * *

I 1998 opprettet en autistisk kvinne ved navn Laura Tisoncik et satirisk nettsted kreditert *Instituttet for studier av de neurologisk alminnelige*. «Nevrotypisk syndrom», forklarte en faktaboks på nettstedet, «er en neurobiologisk lidelse preget av å være sosialt bekymret, ha illusjoner om overlegenhet og å være besatt av konformitet (...) Det finnes ingen kjent kur.»

eline.lund.fjaeren@morgenbladet.no



KOMMENTAR

Etter flere år med trusler har Tyrkias president realisert europeiske politikeres verste mareritt, skriver Simen Ekern.

Der kom de igjen. Barnefamiliene, de unge mennene, afghanerne, syrerne, nordafrikanerne. Igjen var de på vandring i grenseland, på vei mot oss. Nok en gang gikk de over de frose jordene oppe ved Tyrkias grense mot Hellas. Litt til nå, så ville de kanskje nå solsikkekarene i nærheten av den greske byen Oristades, inne i EU. Eller kanskje de skulle gjøre som så mange andre i 2015, da flyktningkrisen snudde opp ned på Europa, og prøve seg over den iskalde Evros-elva i stedet.

Det var vanskeligere denne gangen, til tross for at den tyrkiske regjeringen hadde vært behjelpelige med busstransporten frem til grenseområdet. Greske soldater og den europeiske grensevaktstyrken Frontex sto klare med avanserte infrarøde kameraer, tåregass og skarpe skudd. Flyktningene og migrantene ble flyttet opp fordi de er brikker i et spill. Nå sitter de fast nord i Tyrkia, mens de nye spillereglene skal vedtas. Hvis de da ikke er blant gruppen som isteden forsøker å komme inn over Egeerhavet, der de dyttes tilbake av gresk kystvakt som ikke lenger føler seg forpliktet av internasjonale regler om asylretten.

Det er vanskelig å ikke bli opprørt av det som foregår langs EUs grense nå, men den som er overrasket av at det hender, har lukket øynene med vilje. Da Tyrkias president Recep Tayyip Erdogan sist lørdag annonserte at han hadde «åpnet dørene» for flyktninger som vil til Europa, gjorde han bare det europeiske ledere har fryktet siden de skrev under på den omstridte flyktningavtalen med Tyrkia for fire år siden. Seks milliarder euro skulle Tyrkias myndigheter få for å holde flyktningene unna Europa. Samtidig lå det implisitt i avtalen at den ikke var varig. Erdogan gjorde det klart at han kan skru av og på «flyktningstrømmen» som det passer ham, og det har han med jevne mellomrom minnet sine europeiske kolleger om. Han vet hvor dramatisk flyktningkrisen i 2015 endret det politiske landskapet i Europa. Han vet at det finnes en lang rekke europeiske politikere som er klar til å erklære dommedag hvis det kommer like mange kalde, våte og sultne mennesker nordover samtidig, nok en gang. Han vet at det finnes europeiske politikere som er villig til å akseptere både menneskerettighetsbrudd i Tyrkia, tyrkisk boring etter olje i kypriotisk farvann eller større pengeoverføringer til Erdogans regime for å slippe en ny krise.

Det hele minner om utpressing, og europeiske ledes retorikk bygger opp under følelsen.

Erdogan håper dessuten at EU-landene – kanskje særlig de som er medlem av Nato – vil hjelpe tyrkiske styrker i Syria. Da minst 34 tyrkiske soldater ble drept av syriske og/eller russiske styrker ved Idlib i februar, var den tyrkiske hærens største tap i et angrep siden 1990-tallet et faktum. Det virker som om den dramatiske situasjonen i nærheten av Tyrkias grense mot Syria er den viktigste årsaken til at Erdogans regjering nå satte inn busser og dyttet flyktninger og migranter opp mot den greske grensen. *Ikke bare skal jeg ikke stoppe dere, jeg skal hjelpe dere*, lød beskjeden fra Erdogan. Tyrkiske myndigheter var så ivrige etter å skremme europeiske ledere at de tilsynelatende overdrev antallet flyktninger som var på vei mot Hellas – og antallet som hadde klart å komme seg forbi grensevaktene.

«Vi kommer ikke til å lukke dørene igjen. Hvorfor? Fordi den europeiske unionen må holde løftene sine», sa Erdogan i uttalelsen sist lørdag.

Mandag virket han fornøyd med planen: «Hundretusenvis av flyktninger har reist mot Europa siden vi åpnet grensene. Snart kommer vi til å snakke om millioner.» De dramatiske ordene er virkningsfulle også på hjemmebane. Mens kritikken av Erdogans syriske operasjoner vokser i takt med antallet drepte tyrkiske soldater, har nyhetene i Tyrkia de siste dagene handlet mer om flyktninger på vei til EU. Det er en kjærkommen dis-

traksjon, som ikke skal undervurderes når man skal gjette seg frem til den tyrkiske presidentens stadig skiftende utenrikspolitiske strategi.

3,6 millioner syriske flyktninger er registrert i Tyrkia. Da borgerkrigen i Syria startet, var Erdogan positivt innstilt til å ta dem imot. Det var en patriotisk dyd å ønske dem velkommen, argumenterte tyrkiske myndigheter. Etter mange år og skiftende krigsscenarioer i Syria ble imidlertid flyktningene i landet et problem. Dels på grunn av intern misnøye, særlig i de store byene i Tyrkia, en misnøye som også er blitt oppmuntrert av myndighetenes egen propaganda. Erdogan har nemlig hatt en plan om hvor han vil ha flyktningene plassert i stedet, en strategi som er av avgjørende betydning også overfor kurderne, slik han ser det: Han vil lage en «sikkerhetssone» nord i Syria, på grensen til Tyrkia. Her skal han bygge sykehus, boliger og infrastruktur. Her skal han bosette to-tre millioner av de syriske flyktningene som nå er i Tyrkia. Og her skal han nekte

FOTO: BURAK KARA / GETTY IMAGES



kurdiske styrker adgang. Det eneste som mangler er internasjonal støtte til planene, samt hjelp til finansieringen. Sist september truet Erdogan med hva som ville skje hvis sikkerhetssonen ikke ble etablert: Han ville «åpne portene» for flyktningene, og sende dem til EU, fortalte han. Som sagt, så gjort.

Det var ingen ting å si på timingen, selvfølgelig. Flere europeiske land er på vei inn i en slags koronaunntakstilstand, og stressnivået er høyt nok til at en ny trussel raskt kan virke lammende. Det er ikke så dumt for den som sitter på den andre siden av forhandlingsbordet. Og for politikere som ennå ikke har registrert smittetilfeller i sitt land, gir saken en fin anledning til diskret å antyde at alle slags virus bør stoppes ved grensen. I ukens intervju i sitt favoritttradiprogram i Ungarn, vekslet Viktor Orbán så sømløst mellom å snakke om den farlige influensaen og den skremmende strømmen av innvandrere at det kunne være lett å miste oversikten over hva som var hva. I Italia sliter Legas Matteo Salvini med å følge opp den retoriske øvelsen, etter som det er italienerne som nå fremstilles som en smittefarlig pariakaste i Europa. Han er i stedet illsint på franske satireprogrammer som tuller med koronasmittede pizzabakere fra Italia,

